

ŠILUMOS SKIRSTYMO PERIPETIJOS

Šalies šilumos ūkyje veikiančios vienos įmonės yra lygesnės, geresnės, patikimesnės už kitas. Tokia išvada peršasi žiūrint į sąlygas, kuriomis dirba šilumos tiekėjai ir vidaus šildymo sistemų prižiūrėtojai. Tų, kurie tiekia šilumą iki namo, veiklą griežtai kontroliuoja įvairios atsakingos institucijos: kad nebūtų patiriami šilumos nuostoliai perdavimo trasose, kad būtų modernizuojamos katilinės ir pan. Tuo tarpu iš tų, kurie prižiūri pastatų vidaus šildymo sistemas, nereikalaujama jokios atsakomybės, kad šiluma būtų vartojama efektyviai.

Individuali apskaita negelbės

Senų nemodernizuotų daugiabučių butams visada reikia patiekti 2-3 kartus daugiau šilumos palyginti su naujai pastatytais ar atnaujintais (modernizuotais) gyvenamaisiais namais norint užtikrinti juose higienos normose reglamentuotas klimatinės sąlygas.

Todėl individuali šilumos apskaita tokių namų butuose negali sumažinti šilumos suvartojimo ir tuo pačiu mokėjimus už šilumą šildymo sezono metu. Pirmiausia tikslinga investuoti į seno daugiabučio gyvenamojo namo

Dr. **Valdas Lukoševičius**

Lietuvos energetikos konsultantų asociacijos prezidentas

Blogai, kai šilumą pastato viduje skirsto pats šilumos tiekėjas – tuomet kyla įtarimas, kad jis gal suinteresuotas daugiau šilumos parduoti.

atnaujinimą (modernizavimą), kurio metu taip pat rengiamas individualus šilumos reguliavimas ir apskaita butuose. Lietuvos energetikos konsultantų asociacijos prezidento dr. Valdo Lukoševičiaus teigimu, iškilusias mokėjimų už šilumą problemas senuose daugiabučiuose, atskiros „posovietinės“ valstybės sprendžia įvairiai. Populiariausia priemonė – tai įvairios subsidijos ir dotacijos. Pavyzdžiui, Baltarusijoje apie trečdalis šilumos tiekimo išlaidų dengiama iš valstybės biudžeto. Jeigu šilumos kaina Rusijoje viršija nustatytą „socialiai priimtina lygį“ perviršis turi būti subsidijuojamas iš savivaldybės biudžeto. Kartu naudojama ir individuali parama socialiai rentiniems asmenims.

Daugelyje šalių egzistuoja valstybiniai fondai, kurie tiesiogiai finansuoja įvairius būtinus investicinius projektus centralizuotos šilumos tiekimo (toliau – CŠT) sektoriuje. Kinijoje už šildymo paslaugą mokamas nustatytas fiksuotas mokestis ištisus metus, o pasibaigus metams šilumos vartotojai primoka tiekėjams susidariusį skirtumą tarp šilumos tiekimo išlaidų ir pajamų. Dvinaire kaina už šilumą atsiskaitoma daugelyje Vakarų valstybių, ši tvarka pradeda diegti Ukrainoje ir kai kuriose kitose Rytų šalyse. Pastovioji kainos dalis už įrengtąją galią (už kilovatą) mokama kiekvieną mėnesį ir padengia nuolatinis CŠT sistemos išlaikymo kaštus, o kintamoji dalis susieta tik su energijos gamybos kaštais ir ja atsiskaitoma už suvartotą šilumos kiekį (už kilovatalandes). Tokia atsikaitymo sistema ekonominiu požiūriu yra teisingiausia, nes realiai atspindi ir padengia šilumos tiekimo kaštus. Teisingai nustačius dvinares kainas metiniai mokėjimai už šilumą yra tokie patys kaip ir atsiskaitant vienanare kaina. Taikant dvinares kainas išvengiama didelių sąskaitų „šaltaisiais“ mėnesiais, kaip kad buvo 2010 metų gruodžio mėnesį, nes var-

totojai dalį šildymo išlaidų padengia kitais mėnesiais. Iš kitos pusės, šilumos tiekėjai sistemingai gaudami pajamas, mažiau skolintųsi apyvartinių lėšų veiklai užtikrinti, o vartotojams nereikėtų padengti bankams mokamų palūkanų.

„Lietuvoje kiekvienam šilumos tiekėjui nustatoma ir vienanarė, ir dvinares šilumos kaina, tačiau kuria kaina atsiskaityti sprendžia pats šilumos vartotojas. Deja, dauguma vartotojų atsiskaitinėja vienanare kaina ir tai apunkina gyventojų atsiskaitymą šildymo sezono metu. Dėl to susidaro įsiskolinimai, kuriuos gyventojai grąžina pasibaigus šildymo sezonui. Ir tai tęsiasi ištisus metus. Turtingose Skandinavijos valstybėse, kur žmonės gyvena kokybiškuose pastatuose, o išlaidos šildymui sudaro menką šeimos biudžeto dalį, vartotojai atsiskaito dvinaire arba net trinare kaina ir menkai domisi šilumos tiekimo problemomis, o valstybės institucijos beveik negauna skundų dėl neva monopolinio centralizuotos šilumos tiekėjų piktnaudžiavimo“, - pasakojo dr. V. Lukoševičius.

Trasose permainingas akivaizdžios

Dviejų dešimtmečių patirtis parodė, kad centralizuoto šilumos tiekimo bendrovės, esant dabartinei administravimo sistemai, padarė pažangą ir smarkiai pagerino savo techninį ir ekonominį lygį, kuris pagrindiniais parametrais priartėjo prie Skandinavijos valstybių lygio. Tuo tarpu senos statybos daugiabučių namų ūkis, kuris yra pagrindinis centralizuotos šilumos vartotojas, menkai pasikeitė nuo 1990 m., o daugeliu atvejų – nusidėvėjo. Pavyzdžiui, Danijoje ir Suomijoje per metus sunaudojama apie 110 kWh/m², Švedijoje 75 kWh/m² šilumos patalpoms šildyti, o Lietuvoje šis rodiklis siekia 240 kWh/m² per metus.

Tuo tarpu nuo 1996 iki 2010 m. vidutiniai šilumos nuostoliai Lietuvos CŠT vamzdynuose sumažėjo nuo 32,3 % iki 15,7 %. O 1 kWh šilumos pagaminti

sudeginto kuro kiekis sumažėjo atitinkamai nuo 101,7 iki 97,7 gramo kuro naftos ekvivalento. Tai reiškia, kad dėl to proporcingai mažėja ir sudeginamo kuro kiekis. Pagal šiuos pagrindinius techninius rodiklius Lietuvos CŠT sistemos priartėjo prie moderniausio Europoje Skandinavijos šilumos ūkio, kur vamzdynuose prarandama 8–12 % šilumos, o vienai kWh šilumos pagaminti sudeginami maždaug 95 gramai kuro naftos ekvivalento.

Lietuva yra bene vienintelė valstybė tarp aplinkinių šalių, kurioje šilumos tiekėjai privalo tiekti šilumą „iki buto“, kitur dažniausiai šiluma centralizuotai tiekama „iki namo“. Vakarų Europos šalyse įprastai pastato savininkas (privatus asmuo, savivaldybė ir t.t.) arba savininkų atstovas (bendrija, administruojanti bendrovė ir t.t.) perka šiluminę energiją iš šilumos tiekėjo visam pastatui pagal pastato įvade įrengto šilumos apskaitos prietaiso parodymus. Taip yra todėl, kad šilumos sklidimo pastato viduje sienos nesustabdo ir neapriboja. Išmatuoti ją energijos vienetais kaip medžiagą masės ar tūrio vienetais kartais būna labai sudėtinga. Tik naudojant įvadinį skaitiklį galima tiksliai nustatyti, kiek šilumos pateko į pastatą. Tačiau suskaičiuoti, kiek ir kaip šia šiluma pastato viduje pasinaudojo atskirų butų gyventojai – uždavinys fizikiniu požiūriu įmanomas, bet gana sudėtingas ir neapsimokančiai brangus. Jeigu tai būtų daroma, gyvenamieji namai taptų panašūs į brangias mokslo laboratorijas. Galima išmatuoti, kiek šilumos į butą pateko nuo vamzdžiais keliaujančio šilumnešio, bet sudėtinga nuolatos sekti, kiek ir per kurią sieną šiluma buvo apsikeista su kaimynais – gauta ar atiduota. Kaip teisingai paskirstyti į daugiabučį gyvenamąjį namą patiektą šilumą butų šildymui, karštam vandeniui ruošti ir karšto vandens cirkuliacijai („gyvatukui“) nusprendžia daugiabučio namo gyventojai, vadovaujantis specialistų parengtomis ir valstybės institucijų patvirtintomis metodikomis.

Daugiausiai daugiabučių namų gyventojų šiluma butams paskirstoma pagal namo įvadinio apskaitos prietaiso rodmenis priklausomai nuo jo buto ploto, nes daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose, statytuose iki 1997 m., buvo suprojektuotos ir sumontuotos pa-

prastos vienvamzdės arba dvivamzdės vidaus šildymo sistemos be galimybės įrengti šilumos apskaitos prietaisus kiekvienam butui atskirai (tuo metu dar iš viso nebuvo naudojami šilumos apskaitos prietaisai butams).

Naujai statomuose daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose montuojamos kolektorinės vidaus šildymo sistemos, kurios suteikia galimybę kiekvienam daugiabučio gyvenamojo namo butui įrengti šilumos apskaitos prietaisus, reguliuoti šilumos kiekį butui.

Sudėjus visuose butuose išmatuotus šiluminės energijos kiekius lieka neįvertinta laiptinėse, rūsiuose, palėpėse ar kitose bendro naudojimo patalpose suvartota šiluma, kurią taip pat reikia paskirstyti tame name įsikūrusiems šilumos vartotojams. Kadangi šilumos skaitikliai gana brangūs dažniau naudojami šilumos dalikliai, įrengiami tiesiai ant radiatorių, pagal kurių rodmenis paskirstoma dalis pastate suvartotos šilumos. Dr. V. Lukoševičius mano, kad dalikliai yra prasmingi tik tuo atveju, jeigu kiekvienas šildymo prietaisas turi individualų reguliavimą (termostatinį vožtuvą), o

pats reguliavimas „nekenkia“ kitiems pastate esantiems šilumos vartotojams. Karšto vandens skaitikliai matuoja tik vandens debitą, bet ne šiluminę energiją, tad pratekėjusio vandens kubiniam metrui priskiriamas sutartinis šiluminės energijos kiekis.

„Šilumos, pagal jos prigimtį, skirtingai negu dujų ar vandens neįmanoma „uždaryti“ vamzdyje ar patalpoje, tad jos paskirstymas pastato viduje neišvengiamai grindžiamas sutartiniais principais ir taip yra visame pasaulyje. O tada dažnai kyla vartotojų nepasitenkinimas. Dar blogiau kai šilumą pastato viduje skirsto pats šilumos tiekėjas – tuomet kyla įtarimas, kad jis gal suinteresuotas daugiau šilumos parduoti“, - svarstė V. Lukoševičius. Vakarų valstybėse įprasta, kad apskaitos bendrovė ar kitas subjektas paskirsto energiją name esantiems vartotojams, surenka pinigus ir atsiskaito už nupirktą pastatui energiją su šilumos tiekėju. Daugelyje „posovietinių“ šalių monopolinis centralizuotas šilumos tiekimas vykdomas tik „iki pastato“. Lietuvoje iki 1993 metų centralizuotas šilumos

tiekimas taip pat buvo vykdomas „iki pastato“. Šilumos paskirstymu namo viduje tradiciškai rūpinosi butų ūkio valdybos. Prasidėjus ekonominėms reformoms krito žmonių pragyvenimo lygis, o mokumas už paslaugas, teikiamas daugiabučių namų gyventojams, tapo kritinis. Namus aptarnaujančios bendrovės nesurinkdamos pinigų iš gyventojų negalėjo atsiskaityti su šilumos tiekėjais, kurių ekonominė padėtis ir galimybės tiekti šilumą darėsi kritiškos.

Tuometinė Energetikos ministerija ir nusprendė, kad šilumos tiekėjai patys turi eiti į namus ir tiekti šilumą „iki buto“ – t.y. pilnai monopolizuoti visą šilumos tiekimo grandinę. Nuo to laiko šilumos tiekėjai Lietuvoje pateikia sąskaitas (mokėjimo pranešimus) kiekvienam butui, renka pinigus ir atlieka kitas su šilumos pardavimu susijusias darbus.

Pastatai – prižiūrėtojų džiunglės

Kad būtų užtikrintas šilumos tiekimas „iki pat buto“, reikia užtikrinti pastato vidaus vamzdinių darbingumą, kurie yra daugiabučio gyvenamojo namo gyventojų nuosavybė. Šį darbą turėjo at-

likti pastato šildymo ir karšto vandens sistemų prižiūrėtojas. Šias paslaugas daugiabučiuose gali teikti įvairūs reikiamos kvalifikacijos subjektai, bet jeigu gyventojai „nenušprendžia kitaip“ ši prievolė tenka pačiam šilumos tiekėjui.

Vėliau teisinėje Lietuvos sistemoje atsirado naujadaras – karšto vandens tiekėjas. Bet niekur nedingo ir butų ūkio valdybos – jos virto bendrai naudojamu turto administratoriais. Pagal lietuvišką sistemą šaltą vandenį „iki buto“ turi tiekti ir šalto vandens tiekėjas, kuris turi bute atskirą skaitiklį ir tik juo rūpinasi. Tokiu būdu Lietuvos daugiabučiuose, kuriuose nėra efektyviai veikiančios savininkų bendrijos, veiklą vykdo didelis skaičius subjektų, renkami įvairūs mokesčiai, o gyventojai dažnai net nesuvokia kas už ką atsakingas, už ką jie moka fiksuotus mokesčius, o už ką reikia mokėti papildomai.

„Atrodo, kad administruojamų daugiabučių (jų yra per 83 %) eksploatavimas ir aprūpinimas komunalinėmis paslaugomis po įvykdytų reformų tapo labai komplikuoatas ir neefektyvus, neat-sirado tikrieji ir pajėgūs pastatų savininkai. Dėl to daug pastatų prastai prižiū-

rimi, jie neatnaujinami, niekam realiai nerūpi šilumos suvartojimas, mokesčiai už komunalines paslaugas auga ir visa tai kelia gyventojų nepasitenkinimą“, - apgailestavo dr. V. Lukoševičius.

Lietuvoje, matyt, buvo manoma, kad privatizavus butus ir demokratizavus jų valdymą pastatų eksploataavimo ir modernizavimo problemos išsispręs savaime. Deja, dabartinė situacija rodo, kad be aktyvaus valstybės dalyvavimo reikalai neįsprendžiami, o situacija toliau, matyt, tik prastės. To priežastys kelios. Pirmiausia, pastatų ūkis nudėvimas, renovacija praktiškai nevyksta, netgi nauji statiniai nepakankamai kokybiški, dažname jų gyvenimo kokybė prasta. Šilumos sąnaudos dėl nešiltintų pastatų didžiulės, o energetinių išteklių pasaulines kainas didins sparčiai augantis jų poreikis didžiosiose valstybėse, klimato kaitos problema, vis sunkiau prieinami resursai ir panašiai. Galiausiai daugumos Lietuvos gyventojų ekonominė padėtis gerėja per lėtai, kad išlaidos šildymui taptų nereikšmingos jų asmeniniam biudžetui.

Centralizuotai tiekiamos šilumos vartotojai remiami iš biudžeto taikant

pridėtinės vertės mokesčio lengvatą, mokant išmokas socialiai remtiniams asmenims, dotuojant investicines programas ir t.t. Tą valstybė neturėtų abejingai žiūrėti į tai, kaip panaudojami visų mokesčių mokėtojų pinigai. „Atrodo, kad viena didžiausių centralizuoto šildymo problemų yra neefektyvus daugiabučių pastatų valdymas. Kai daugiabutis pastatas neturi vieno realaus ir rūpestingo šeimininko, tai jame nėra ir tvarkos, o gyventojai pasiklysta tarp daugelio paslaugų teikėjų... ir dažnai neranda teisybės. Jeigu aukščiausia šalies valdžia užsimojo išspręsti visas šildymo problemas, tai gal reikia pasirūpinti, kad daugiabutyje atsirastų vienas, gerai butų savininkų interesus atstovaujantis šeimininkas? Tada daug problemų išsispręs natūraliai, nereikės ieškoti kaltų po kiekvieno šaltesnio mėnesio“, - dėstė dr. V. Lukoševičius.

Anot jo, reikia žiūrėti statistiką, ją analizuoti, priimti kvalifikuotus sprendimus pasiremiant tiek mūsų, tiek kitų šalių patirtimi. Visai ne vieta vadovautis emocijomis ir ne jos turi parodyti, kur yra didžiausios galimybės pagerinti Lietuvos vartotojų aprūpinimą šiluma. ■

PASTATO APRŪPINIMAS ŠILUMA IR KARŠTU VANDENIU

